

ΑΡΤΕΜΙΣ ΚΑΡΝΑΒΑ

Αρχαιολόγος

**ΚΑΡΠΑΘΟΣ: ΧΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ****Περίληψη εισήγησης**

Είναι κοινός τόπος να θεωρείται ένα νησί ιδανικό αντικείμενο εξέτασης για τους μελετητές του παρελθόντος. Στα μέρη που λόγω αντικειμενικών συνθηκών οι επαφές είναι περιορισμένες και ενίοτε επιλεκτικές, κατά συνέπεια η εξέλιξη (στον τρόπο σκέψης, στις συνήθειες, στις αξίες) τείνει να θεωρείται αργή, έως και στάσιμη.

Ένα νησί που θα ταίριαζε στην παραπάνω περιγραφή είναι η Κάρπαθος. Στην εποχή των κάθε λογής επικοινωνιών και συγκοινωνιών, η Κάρπαθος παραμένει σχετικά απομονωμένη, όχι μόνο στο πλαίσιο του ελλαδικού χώρου, αλλά ακόμη και σε σχέση με τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα. Οι λόγοι είναι πολλοί, αλλά δεν αφορούν την παρούσα πραγματεία, όπου και μόνο το γεγονός της απομόνωσης θα αρκούσε ως ερμηνευτική βάση. Απόδειξη αυτού του αξιώματος θα ήταν το ότι η Κάρπαθος, και κυρίως το βόρειο τμήμα του νησιού, παραμένει η χαρά του λαογράφου και του ιστορικού γλωσσολόγου, των επιστημόνων που κυνηγούν τους ζωντανούς θυλάκους του παρελθόντος.

Η γεωγραφική απομόνωση, ωστόσο, δεν συνεπάγεται αυτόματα και την πνευματική. Τα όρια ενός νησιού μπορούν (και αυτό ίσχυσε και στο παρελθόν) να είναι ένα κοινωνικό κατασκεύασμα και η ουσία να εκτείνεται πολύ πιο πέρα από τον περιορισμό που επιβάλλει η ακτογραμμή ή το παρεμβαλλόμενο πέλαγος.

Επί του παρόντος αυτό που θα μας απασχολήσει θα είναι η υποδοχή ενός κλάδου των ανθρωπιστικών επιστημών, της αρχαιολογίας, στη σημερινή Κάρπαθο. Η εμπειρία της γράφουσας ως εκτάκτου υπαλλήλου της Εφορείας προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου κατά το 2002 στο νησί αυτό, επέτρεψε μια σειρά παρατηρήσεων πάνω στον τρόπο που το «κοινό» (οι κάτοικοι της Καρπάθου) σκέφτονται και ενεργούν απέναντι στο αρχαιολογικό προϊόν. Πρόκειται για μία αναφορά ανθρωπολογι-

κού χαρακτήρα, η οποία έχει την πρωτοτυπία της διεξαγωγής εν πλήρη αγνοία του υποκειμένου (η γράφουσα), αλλά και του αντικειμένου (οι ερωτώμενοι). Η αγνοία αυτή ελαχιστοποίησε μεν την πιθανή παρέμβαση του υποκειμένου στο είδος και στην ποιότητα των συμπερασμάτων, αλλά είχε ως παράπλευρη συνέπεια τον μη συστηματικό χαρακτήρα των παρατηρήσεων που θα εκτεθούν στη συνέχεια.

Η παρουσίαση θα επικεντρωθεί στον τρόπο που οι άνθρωποι δείχνουν να αντιλαμβάνονται την έννοια του παρελθόντος, ένδοξου και μη, καθώς επίσης και στο βαθμό σύνδεσης αυτής της έννοιας με το αντικείμενο της αρχαιολογίας. Θα συνεξεταστούν οι παράγοντες που παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση μιας (ολοκληρωμένης ή μη) άποψης, καθώς και οι συνέπειες της (ατομικής και συλλογικής) στάσης στη σημερινή αρχαιολογική στάση στη σημερινή αρχαιολογική πραγματικότητα του νησιού.

Τέλος, θα εξεταστεί η έννοια της «απομόνωσης» και τα πραγματικά της όρια, στο πλαίσιο πάντα που ορίζουν οι γεωγραφικές παράμετροι, αλλά και οι ιστορικές.

A. Το γενικό πλαίσιο

Η άφιξη του караβιού σε ένα νησί του Αιγαίου αποτελούσε ανέκαθεν ένα σημαντικό γεγονός για το νησί. Ο προφανής λόγος ήταν γιατί τα δρομολόγια των караβιών παλιότερα δεν ήταν τόσο συχνά. Ο ερχομός του караβιού σήμαινε επικοινωνία με τον έξω κόσμο: ταχυδρομείο, εμπορεύματα, άνθρωποι. Τα προϊόντα, τα γράμματα, οι άνθρωποι, όλα αναμένονταν με ανυπομονησία, την ανυπομονησία που δημιουργεί η ανάγκη. Τα γράμματα από τους αγαπημένους σε ξένα μέρη, τα εμπορεύματα που ήταν αναγκαία σε ένα φτωχό νησί, οι άνθρωποι που λείπαν καιρό, ίσως και χρόνια.

Χαρακτηριστικό της απομόνωσης που απολαμβάνει ακόμα και σήμερα η Κάρπαθος είναι η ανυπομονησία για το караβι και στις μέρες μας. Ο ερχομός του караβιού αποτελεί ένα σχετικά σημαντικό γεγονός για τους ίδιους λόγους όπως και παλιότερα: τα εισηγμένα εμπορεύματα είναι ακόμα αναγκαία, οι άνθρωποι και τα μηνύματα εξακολουθούν να πηγαινοέρχονται σήμερα περισσότερο από ποτέ. Η ανυπομονησία για το караβι βέβαια υποκατασταθεί εν μέρει από την ανυπομονησία για το αεροπλάνο, το οποίο είναι υπεύθυνο, εκτός των άλλων, για τη διανομή του ημερήσιου και περιοδικού τύπου.

Ζούμε σε μια εποχή που οι μετακινήσεις κάθε είδους είναι όχι μόνο εύκολες, αλλά σχεδόν επιβεβλημένες. Χαρακτηριστικό της αλλαγής νοοτροπίας των ανθρώπων είναι η εισαγωγή της έννοιας του τουρισμού, του ταξιδιού δηλ. με σκοπό την περιήγηση, την αλλαγή περιβάλλοντος, την ξεκούραση. Δεν είναι μακρινή η εποχή που οι άνθρωποι ταξίδευαν μόνο αν ήταν απαραίτητο, και σίγουρα στην έννοια του "απαραίτητου" δεν συμπεριλαμβανόταν η ψυχαγωγία. Η ευκολία των μετακινήσεων είναι λοιπόν αίτημα του σημερινού κοινού, αλλά όπως είναι εμφανές σε οποιονδήποτε έχει επαφή με τα νησιά του Αιγαίου, δεν είναι αυτονόητη. Η Κάρπαθος, για να ξαναγυρίσουμε στο οικείο παράδειγμα, θεωρείται και είναι ακόμα σήμερα "μακριά" για λόγους που έχουν να κάνουν με φαινόμενα της φύσης, αλλά και με ανθρώπινα επιχειρηματικά συμφέροντα.

Πόσο "μακριά" είναι ωστόσο αυτό το νησί από εξελίξεις και νοοτροπίες του υπόλοιπου Αιγαίου ή του ηπειρωτικού ελλαδικού χώρου; Εδώ θα μας απασχολήσει μία πλευρά των λεγόμενων "εξελίξεων", πιο συγκεκριμένα η υποδοχή μιας επιστήμης που ασχολείται με το παρελθόν, της αρχαιολογίας.

Β. Άνθρωποι και κοινωνικές παράμετροι

Από άποψη αρχαιολογική η Κ. είναι πολύ λίγο γνωστή. Πιο γνωστή είναι στους λαογράφους και στους γλωσσολόγους παρά στους αρχαιολόγους. Είναι ενδιαφέρον ότι το επιστημονικό ενδιαφέρον εστιάζεται στη συγχρονική παρά στη διαχρονική θεώρηση ορισμένων ζητημάτων στην περίπτωση του νησιού αυτού.

Χαρακτηριστικό των κενών των γνώσεων μας για την ιστορία και την προϊστορία του νησιού είναι αυτός ο χάρτης (Εικ. 1) από ένα πρόσφατο αρχαιολογικό σύγγραμμα (2000) για την πρωτοκυκλαδική περίοδο: ο χάρτης περιγράφει τις 3 κύριες ζώνες αλληλεπιδράσεων στο Αιγαίο στην αρχή της Μέσης Χαλκοκρατίας (δηλ. με όρους απόλυτης χρονολόγησης γύρω στο 2000 π.Χ.), και η Κάρπαθος δεν φαίνεται να χωράει ούτε στο λεγόμενο «ΝΔ τόξο ή δίκτυο» ούτε στο «νησιώτικο τόξο». Το ίδιο παρατηρεί και σε ένα χάρτη από γεωλογικό οδηγό του Αιγαίου για αρχαιολόγους (εικ. 2) όπου περιλαμβάνονται όλα τα νησιά εκτός της Κάσου και της Καρπάθου!

Είναι φυσιολογικό λοιπόν λόγω των κενών της έρευνας να υπάρχει ένα έντονο ενδιαφέρον από τη μεριά των αρχαιολόγων για το υλικό παρελθόν του

νησιού. Ένα βασικό ερώτημα για όλες τις εποχές, φαντάζομαι, θα ήταν το αν «ανήκομεν στην Ανατολή ή στη Δύση» σε μικρογραφία, αν δηλ. το νησί ήταν στραμμένο προς τη Ρόδο ή προς την Κρήτη από άποψη επιδράσεων. Η εύλογη απάντηση είναι ότι οι επιδράσεις προέρχονται και προορίζονται και στις δύο κατευθύνσεις, όπως, για κάποιο περίεργο λόγο, οι αστυνομικοί και οι μανάβηδες του νησιού σήμερα έρχονται από την Κρήτη (συνήθως από τη Σητεία), έτσι και στη Ρόδο υπάρχει μία σημαντικού μεγέθους παροικία Καρπαθίων, η οποία ξεχωρίζει, με την καλή και την κακή έννοια...

Το πλαίσιο στο οποίο πρέπει ο σύγχρονος μελετητής να τοποθετήσει την έρευνα στην Κάρπαθο προσδιορίζεται από δύο στοιχεία: τη μετανάστευση και τον τουρισμό. Η μετανάστευση, από τις αρχές του αιώνα ακόμα, αλλά πολύ πιο έντονη σε συγκεκριμένες ιστορικές περιόδους, αποτελεί την άφαντη πηγή του σημερινού πλούτου του νησιού. Ο πλούτος αυτός είτε επενδύεται σε αγορά ακίνητης περιουσίας είτε στην προσοδοφόρα επιχείρηση του τουρισμού. Ο τουρισμός, όπως και η μετανάστευση, με τη σειρά της έχει δημιουργήσει μία νέα τάξη εύπορων πολιτών, η οποία δεν συνδέεται απαραίτητα με τα θεωρούμενα ως τώρα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Παρατηρείται επίσης το φαινόμενο (όπως και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας) της μετατόπισης της έγγειας αξίας σε διαφορετικές γεωγραφικές ζώνες: Ενώ μέχρι πρόσφατα αξία είχαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, δηλ. αυτές που ήταν μακριά από τη θάλασσα, σήμερα, λόγω του τουρισμού, έχουν πάρει αξία οι παραθαλάσσιες εκτάσεις, οι οποίες ήταν περίπου άχρηστες εφόσον δεν μπορούσαν να καλλιεργηθούν. Οι παραθαλάσσιες εκτάσεις όμως μέχρι σχετικά πρόσφατα ήταν συνήθως η προίκα (στην περίπτωση που δινόταν) των δευτερότοκων και τριτότοκων κοριτσιών της κάθε οικογένειας, των κοριτσιών δηλ. που δεν είχαν τα μυθικά και ολοκληρωτικά προνόμια της «κανακαράς», της πρωτότοκης Καρπαθιάς. Η μετατόπιση της αξίας της γης, με αυτό τον τρόπο, συνέβαλε στην μετατόπιση του πλούτου σε διαφορετικά νοικοκυριά, προς ανθρώπους χαμηλής οικονομικής και κοινωνικής στάθμης.

Εκτός των παραπάνω, σημαντικό στοιχείο στο σημερινό πλαίσιο της καρπαθιακής κοινωνίας παίζει η ακίνητη περιουσία αλλά και τα κάθε είδους περιουσιακά στοιχεία. Η γη και η ιδιοκτησία της, όπως σε όλα τα μικρά μέρη, αποτελεί ακόμα μέγιστη αξία και, τις περισσότερες φορές, σημείο τριβής μεταξύ των πολιτών, αλλά και των πολιτών και του κράτους. Εδώ

πρέπει να σημειώσει κανείς ότι η κρατική εξουσία δεν γίνεται δεκτή και αποδεκτή από τους ντόπιους, κυριαρχεί μια βαθιά δυσπιστία για τις «καλές προθέσεις» της οποιασδήποτε φύσης κρατικής παρέμβασης. Σε ένα νησί, που η τελευταία ανάμνηση έντονης παρουσίας κρατικών φορέων και παρεμβάσεων χρονολογείται στην ιταλοκρατία είναι αναμενόμενο να αμφισβητείται η παρουσία και η δικαιοδοσία κρατικών υπαλλήλων του σημερινού ελληνικού κράτους.

Τέλος, στη σύντομη αυτή περιγραφή των συνθηκών στη σημερινή Κάρπαθο πρέπει να γίνει αναφορά στο χαρακτηρισμό της χώρας της Καρπάθου, των Πηγαδίων, ως «μικρό Μανχάταν». Αυτός ο χαρακτηρισμός, τον οποίο βρήκα σε ένα βιβλίο που αναφέρεται στην ιταλική δωδεκανησιακή αρχιτεκτονική, και ο οποίος δεν ξέρω πόσο διαδεδομένος είναι, θεωρώ ότι είναι εξαιρετικά επιτυχημένος από την άποψη ότι παραπέμπει αφενός στην παρουσία των επαναπατρισμένων μεταναστών (αν και το πιο σωστό θα ήταν «μικρό Τζέρσεϊ»), αφετέρου στην χαρακτηριστική (για να αποφύγουμε περαιτέρω αξιολογικούς χαρακτηρισμούς) αρχιτεκτονική της χώρας του νησιού, η οποία κυριαρχείται από πολυκατοικίες σημαντικού ύψους, γεγονός μοναδικό στα δεδομένα του ελληνικού νησιωτικού χώρου.

Γ. Η υποδοχή του αρχαιολογικού προϊόντος

Μέσα σε αυτό το περίπλοκο κοινωνικό πλαίσιο καλείται σήμερα να λειτουργήσει η Αρχαιολογική Υπηρεσία (εφεξής Α. Υ.).

Για όσους έχουν έρθει σε επαφή μ' αυτή την υπηρεσία, ξέρουν ότι πρόκειται για τις πιο "παραδοσιακές" του ελληνικού κράτους, με την έννοια της δομής και των αξιών από τις οποίες εμφορείται. Η Α.Υ., η οποία είναι υπεύθυνη για τη διάσωση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων ανά την επικράτεια, αντίκειται ή στέκεται εμπόδιο, όπως καταλαβαίνει κανείς πολύ εύκολα, σε ορισμένες από τις κυρίαρχες αξίες της σημερινής καρπαθιακής κοινωνίας. Όντας κρατική υπηρεσία εισπράττει τη δυσπιστία που εισπράττουν όλες οι κρατικές υπηρεσίες, αλλά από την άλλη μεριά εμπλέκεται σε ζητήματα που άπτονται της χρήσης της έγγραφης ιδιοκτησίας μέσω των ανασκαφών και των απαλλοτριώσεων.

Η υποδοχή της Α.Υ. κυμαίνεται από την αδιαφορία (για όσους έρχονται σε επαφή μαζί της, αλλά δεν έχουν άμεσα συμφέροντα) ως την ενεργή α-

ντιπαλότητα. Στο ενδιάμεσο υπάρχουν βέβαια πολλές διαβαθμίσεις, αλλά εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στην αρνητική κλίμακα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ακόμα και άνθρωποι που κατά τη δική τους μαρτυρία δεν έχουν έρθει σε καμία επαφή, έχουν άποψη η οποία είναι μόνο κατ' εξαίρεση θετική. Είναι σαφές ότι η γενική ατμόσφαιρα που έχει δημιουργηθεί δεν έχει να κάνει με συγκεκριμένα πρόσωπα ή καταστάσεις, γιατί είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που ένα αρνητικό σχόλιο προσωποποιείται. Φαίνεται όμως ότι απ' όπου και να προέρχονται οι φήμες, κυκλοφορούν ευρέως.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η διάσταση των ρηματικών διατυπώσεων, από το «εγώ θαυμάζω τους αρχαίους» ως το «βρήκατε 5 πέτρες και κάτι έγινε». Από δηλώσεις τέτοιου τύπου καταλαβαίνει κανείς την πλήρη αποσύνδεση των σχολικών μας διδαχών για το παρελθόν της Ελλάδας με την αρχαιολογική πραγματικότητα. Αυτή η αποσύνδεση δεν αποτελεί βέβαια μοναδικότητα των Καρπαθίων μαθητών, είναι ένα γενικότερο ελληνικό φαινόμενο, μάλλον κατανοητό: χωρίς στοιχειώδη αρχαιολογική εκπαίδευση, είναι αρκετά δύσκολο να κατανοήσει κανείς πως τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος μας δίνουν μαρτυρίες για τη ζωή στο παρελθόν. Επιπλέον, ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση κατά την οποία γίνεται η σύνδεση μεταξύ των δύο, συνήθως δεν γίνεται η ταύτιση μ' αυτό που στα σχολεία παρουσιάζεται ως αρχαίος ελληνικός πολιτισμός!

Εδώ αξίζει να γίνει μία σημείωση για τις διαβαθμίσεις στην εκτίμηση της σπουδαιότητας των αρχαιολογικών ευρημάτων. Είναι κοινός τόπος ανάμεσα στους αρχαιολόγους ή σε όσους έχουν οποιαδήποτε εμπλοκή με την ανασκαφική διαδικασία ότι όσο πάμε πιο πίσω στο χρόνο, τόσο λιγότερα υλικά κατάλοιπα διατηρούνται ο λόγος δεν έχει να κάνει με καμία διαδικασία εξέλιξης της μορφής των σπιτιών ή των αντικειμένων από απλή σε πολυπλοκότερη: η ύλη υπακούει στους νόμους της φύσης και συν τω χρόνω φθείρεται όλο και περισσότερο. Είναι φυσικό και επόμενο λοιπόν, η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, που έχει την καλή τύχη εκτός των άλλων να ερευνά ένα νησί με αξιόλογη παλαιοχριστιανική φάση, να χαίρει περισσότερης εκτίμησης από την Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Στο νησί έχει εντοπιστεί ένας σημαντικός αριθμός βασιλικών, με αποτέλεσμα οι μονολιθικοί μαρμάρινοι κίονες και τα κομμάτια των ψηφι-

δωτών να χαρακτηρίζονται από τη λαϊκή ετυμολογία ως «πραγματικά αρχαία». Είναι ομολογουμένως δύσκολο να πείσει κανείς τον ανυποψίαστο επισκέπτη ότι 5 αργοί λίθοι σε διάταξη και λίγα συνανήκοντα όστρακα δίπλα τους συνιστούν μάρτυρες ενός σημαντικού μυκηναϊκού οικισμού, και ότι αυτή η μαρτυρία είναι εξίσου σημαντική με τη μαρτυρία μιας εντυπωσιακής βασιλικής.

Για να είμαστε δίκαιοι, υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις σε αυτή την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Ορισμένοι κάτοικοι φαίνεται να δείχνουν διάθεση συνεργασίας και εμφανίζονται να κατανοούν καλύτερα από τους άλλους τη σπουδαιότητα των υλικών καταλοίπων και την ανάγκη προστασίας τους. Αυτό που έχει φανεί, ωστόσο, είναι ότι αυτό δεν γίνεται πάντα με τις καλύτερες προθέσεις: συνήθως αυτό που υποδεικνύεται στην Υπηρεσία ως πιθανή αρχαιολογική τοποθεσία τυχαίνει να είναι το χωράφι ενός ότι και τόσο συμπαθητικού γείτονα. Ένα τέτοιο γεγονός, πέρα από τον ανεκδοτολογικό του χαρακτήρα, καταδεικνύει και την αντίληψη του κοινού για την Α.Υ. ως υπηρεσία - τιμωρού.

Τέλος δεν είναι σπάνιο να χρησιμοποιείται μια διαφημιζόμενη αρχαιολογία για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας είτε στο πλαίσιο του νησιού είτε σε ευρύτερο πλαίσιο. Σε αυτό το σημείο, η Κ. δεν διαφέρει σε τίποτα από την άσκηση πολιτικής σε πανελλήνιο επίπεδο, όπου οι χρήσεις, αλλά κυρίως οι καταχρήσεις του παρελθόντος πολύ λίγο έχουν να κάνουν με οποιαδήποτε αρχαιολογία και αρχαιολογία.

Δ. Οι λόγοι απόρριψης του αρχαιολογικού προϊόντος.

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, είναι σαφές ότι η Α. Υ. εισπράττει το κόστος που θα εισέπραττε κάθε δημόσια υπηρεσία. Πρόκειται για την άποψη που είναι κυρίαρχη στις σχέσεις του Έλληνα πολίτη με το κράτος, ότι επειδή το κράτος αντίκειται στο ιδιωτικό συμφέρον αποτελεί φορέα οπισθοδρόμησης και ακατανόητο εμπόδιο. Αυτό στο οποίο σκοντάφτει ωστόσο η σχέση του κοινού με την Α. Υ., πέρα από μια γενικότερη αντίσταση στους κρατικούς φορείς, είναι η εμπλοκή με το ζήτημα της έγγραφης ιδιοκτησίας.

Οι λόγοι της εμμονής με την ιερότητα της ιδιοκτησίας μπορούν μερικές φορές να αναζητηθούν σε νοοτροπίες που δημιουργήθηκαν πέραν του Ατ-

λαντικού. Είναι σαφές ότι οι μετανάστες, επαναπατρισμένοι ή μη, φέρνουν μαζί τους συνήθειες από τη χώρα που τους υποδέχτηκε και τους έθρεψε σε καιρούς δύσκολους για το νησί. Η χώρα είναι συνήθως η Αμερική (χωρίς να αποκλείονται χώρες της Αφρικής ή η Αυστραλία), η οποία είναι ως γνωστόν αυτή που εξήρε την ιδιωτική πρωτοβουλία και περιόρισε στο ελάχιστο τον κρατικό παρεμβατισμό ως επιζήμιο για τις επιχειρήσεις. Η επιχειρηματική νοοτροπία, η ανάληψη ρίσκου και η προσδοκία της κερδοφορίας είναι εμφανή στοιχεία στις επαγγελματικές και μη κινήσεις των ανθρώπων που βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία, κινήσεις που γίνονται με κυμαινόμενο βαθμό επιτυχίας.

Ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό των μεταναστών, ωστόσο, είναι η περιορισμένη απόκλιση της νοοτροπίας τους από αυτούς που δεν χρειάστηκε να μετοικήσουν. Είναι γεγονός ότι ανέκαθεν οι οικονομικοί μετανάστες προέρχονταν από τα πιο υποβαθμισμένα από άποψη οικονομική κοινωνικά στρώματα, και ότι επρόκειτο για ανθρώπους που ενώ δεν ορίζουν τις εξελίξεις στο οικονομικό ή ιδεολογικό επίπεδο στη χώρα προέλευσής τους, βρίσκονται ακριβώς στην ίδια κατάσταση στη χώρα υποδοχής. Άμα τη επιστροφή –ωστόσο- στα πάτρια εδάφη, έχουν ανέλθει οικονομικά και είναι σε κάποιο βαθμό σε θέση να εκφράσουν άποψη για το κοινωνικό γίγνεσθαι. Έχουν ωστόσο αυτοί οι άνθρωποι φωνή; Η απάντηση είναι όχι, γιατί φαίνεται πως η οικονομική ανέλιξη δεν συνεπάγεται αυτόματα και κοινωνική ανέλιξη, τουλάχιστον όχι για την πρώτη γενιά των μεταναστών. Αυτή η ίδια γενιά, παρόλο που η κοινωνική διαστρωμάτωση της σημερινής καρπαθιακής κοινωνίας δεν είναι προς το συμφέρον της, ούτε ανταποκρίνεται στην πραγματική οικονομική διαστρωμάτωση, δεν δείχνει να έχει κάποια πρόθεση αμφισβήτησης του κατεστημένου.

Εφόσον λοιπόν δεν είναι οι μετανάστες, τα "αμερικανάκια", που εκφράζουν την αντίθεση, το εύλογο ερώτημα είναι, από πού προέρχεται η πεισματική υπεράσπιση της περιουσίας και η ενεργή αντιπαλότητα σε όποιον φαίνεται να εμπλέκεται σε ζητήματα περιουσιακά; Αυτό είναι μάλλον ένα ερώτημα που θα έπρεπε να απασχολήσει ένα ιστορικό, γιατί η αντίσταση φαίνεται να έρχεται από το παρελθόν. Πρόκειται για αντίσταση που διακρίνεται από τη μια μεριά στην υπεράσπιση της ιερότητας κάθε είδους

περιουσιακού στοιχείου, από την άλλη στην αντίσταση στο «ξένο», ή πιο σωστά, στο «ξενοχωρίτικο».

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι το νησί δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστεί ως ενότητα σε ορισμένα ζητήματα νοοτροπίας. Πέρα από μια γενική εικόνα ενιαίας νοοτροπίας απ' άκρη σ' άκρη, είναι εμφανείς οι διαφορές από χωριό σε χωριό, διαφορές τις οποίες όχι μόνο δεν αρνούνται οι ίδιοι οι Καρπάθιοι, αλλά φροντίζουν να τις τονίζουν και να τις διαιωνίζουν. Ενδεικτικό αυτών των διαφορών αποτελεί η προσωνυμία "ξενοχωρίτης", όπου ο "ξένος" ταυτίζεται με τον κάτοικο άλλου χωριού του ίδιου νησιού και στην περίπτωση που θα περίμενε κανείς ότι στη σημερινή εποχή, που τα όρια των τόπων και των ανθρώπων φαίνονται μερικές φορές θολά, θα έχει αλλάξει κάτι, έρχονται τα προξενιά της δεύτερης γενιάς μεταναστών στη μακρινή Αμερική, για τους οποίους αναζητείται σύντροφος ζωής όχι απλά Καρπάθιος ή Καρπαθιά, αλλά άτομο από το ίδιο χωριό...

Η πεισματική αντίδραση λοιπόν διακρίνεται σε πολλά επίπεδα με κριτήρια κατά περίπτωση τοπικιστικά, κοινωνικά, ή καθαρά οικονομικά. Ένα άλλο σημαντικό σημείο τριβής μεταξύ των αρχαιολόγων και της τοπικής κοινωνίας αποτελεί το ζήτημα της τουριστικής ανάπτυξης. Η τεράστια σημασία που αποδίδουν στον τουρισμό οι τοπικές αρχές και η τοπική κοινωνία εν γένει αποτελεί την πέτρα του σκανδάλου και το τελικό επιχείρημα της "χρησιμότητας" των αρχαίων. Αφενός η τοπική κοινωνία αναγνωρίζει επιτέλους μια κατανοητή χρήση και ένα λόγο ανάγκης της διεξαγωγής αρχαιολογικής έρευνας και διατήρησης των αρχαιολογικών καταλοίπων: τα αρχαιολογικά ευρήματα ως "μνημεία" και τα "μνημεία" ως πόλος έλξης τουριστών αφετέρου, η Α.Υ. χρησιμοποιεί ενίοτε αυτό το συγκεκριμένο επιχείρημα για να πείσει το κοινό ότι έχει λόγο ύπαρξης στο νησί, και μάλιστα λόγο ο οποίος συνάδει με τα συμφέροντα του τόπου (άσχετα αν είναι σπάνιο το είδος του αρχαιολόγου που δέχεται με ήσυχη συνείδηση να συνεισφέρει στην υπόθεση του τουρισμού).

Υπάρχουν ωστόσο δύο σοβαρά προβλήματα στην κατά τα άλλα αρμονική αυτή συνεργασία με σκοπό την κατάκτηση των τουριστών. Το ένα είναι ότι η τουριστική ανάπτυξη συνδέεται στενά με αυξημένη ανάγκη ανοικοδόμησης ενοικιαζομένων δωματίων, μαγαζιών, εστιατορίων, κλπ.), ανάγκη

την οποία παρεμποδίζει η αρχαιολογική σκαπάνη (άλλοτε με καθυστερήσεις, άλλοτε με ολική απαγόρευση ανοικοδόμησης). Το δεύτερο είναι ότι η έννοια "μνημείο" φέρει συγκεκριμένους συνειρμούς και χαρακτηριστικά. Συνήθως, εμπεριέχει την παράμετρο του μεγέθους, και αυτή του εντυπωσιακού οπτικού αποτελέσματος. Επιπλέον ανταποκρίνεται σε συμβολικά πρότυπα και εικόνες που δεχόμαστε μέσω της παιδείας μας και του περιβάλλοντος χώρου μας. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν ανταποκρίνονται όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα στον ορισμό του "μνημείου", και αυτό ακριβώς αποτελεί μία αιτία πολέμου και αιώνιων συζητήσεων: η τοπική κοινωνία λέει «ναι» στα μνημεία, αλλά μόνο σε αυτά που ταιριάζουν στον ορίζοντα προσδοκίας της. Και για να ξαναγυρίσουμε στην ανοικοδόμηση, η άποψη ότι ο τουρισμός είναι συνώνυμος της προόδου και ότι η συνακόλουθη ανοικοδόμηση μόνο να συνεισφέρει σ' αυτή την υπόθεση μπορεί, δεν επιδέχεται συνήθως να συμβιβαστεί με περιορισμούς και οικοδομικούς κανονισμούς, πόσο μάλλον με έννοιες όπως «αρχαιολογικός χώρος» ή «αρχαιολογική ζώνη».

Ε. Συμπεράσματα

Για να κλείσουμε: από την αρχή της παρουσίασης τονίστηκε ο παράγοντας της απομόνωσης και της δυσκολίας πρόσβασης ακόμα και στη σημερινή εποχή στην Κάρπαθο. Η σχετική αυτή απομόνωση, ωστόσο, δεν εγγυάται τη διαφορετικότητα, γιατί τα όρια του νησιού μπορούν αφενός να διευρυνθούν, αν λάβει κανείς υπόψη του τη στενή πολιτιστική σχέση με μια μακρινή χώρα υποδοχής μεταναστών, αφετέρου να συρρικνωθούν, αν λάβει υπόψη του τις τοπικές διαφορές και ειδικά αυτές που παρατηρούνται από χωριό σε χωριό.

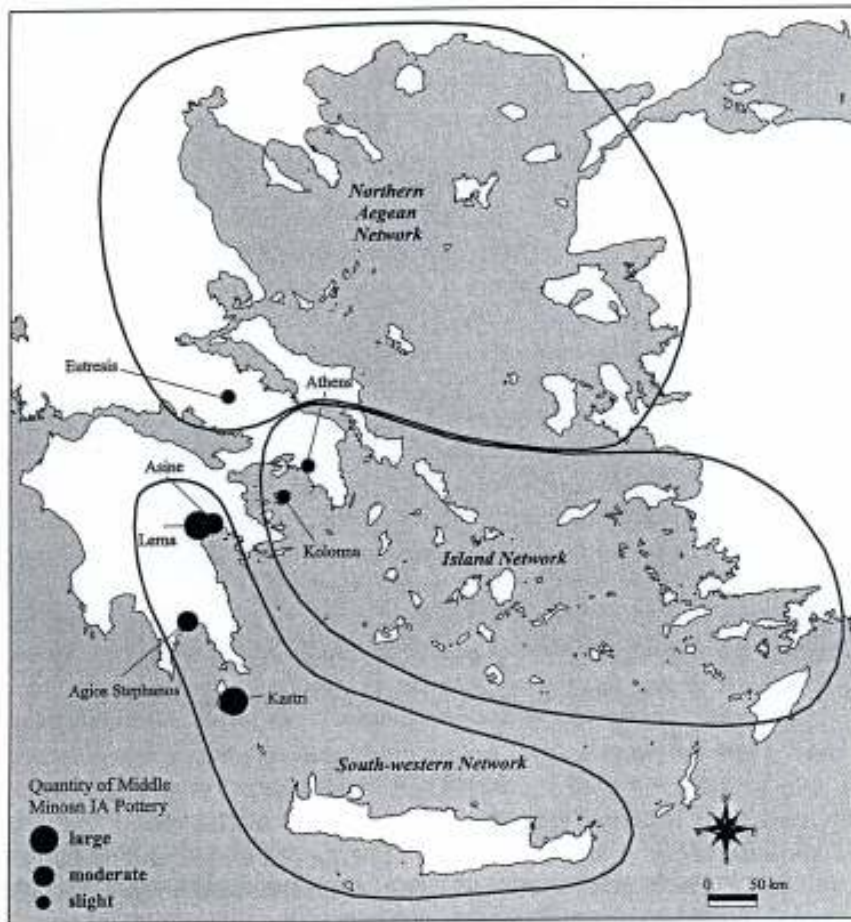
Είναι γεγονός ότι κάποιες από τις παραμέτρους που ορίζουν τη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα της Καρπάθου μπορεί να τις εντοπίσει κανείς και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας: ούτε η μετανάστευση αποτελεί καρπαθιακή πρωτοτυπία, ούτε τα νέα οικονομικά δεδομένα, κυρίως της μεταπολεμικής Ελλάδας, που συνδέονται με τον τουρισμό, αφορούν μόνο αυτό το νησί. Ωστόσο ο συνδυασμός των παραμέτρων που περιγράφηκαν εμφανίζουν μία κοινωνία που κινείται μεταξύ μιας ισχυρής παράδοσης

(μέρος της οποίας αποτελεί ο σεβασμός στην έγγεια ιδιοκτησία και κατ' επέκταση σε κάθε μορφής ιδιοκτησία) και νέων δεδομένων (μέρος των οποίων αποτελεί ο τουρισμός). Η σύγκρουση αυτών των τάσεων, που συνδέονται κυρίως με την έννοια της ατομικής προόδου και ευημερίας, με ένα φορέα που αντιπροσωπεύει το λεγόμενο δημόσιο συμφέρον φαίνεται αναπόφευκτη. Ένας παραπάνω λόγος, ότι τα δεδομένα στην επιστήμη της αρχαιολογίας έχουν αλλάξει ριζικά τα τελευταία χρόνια: οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι προχώρησαν από τα στενά όρια των "μνημείων" και των μυθικών συμβόλων στην εποχή που κάθε κομματάκι τον παρελθόντος μπορεί να αξιολογηθεί και να συνεισφέρει στην ανασύσταση της εικόνας του. Μόνο που το προβληματικό των σχέσεων αρχαιολογίας και κοινού περιλαμβάνει και την αβλεψία από μέρους των αρχαιολόγων να ενημερώσουν το κοινό (ή αυτούς που θα ήθελαν να έχουν ως κοινό και ενίοτε ως συμμάχους) για τις πρόσφατες εξελίξεις στο πεδίο, και κυρίως εξελίξεις στο ζήτημα της ταυτότητας της ίδιας της επιστήμης.

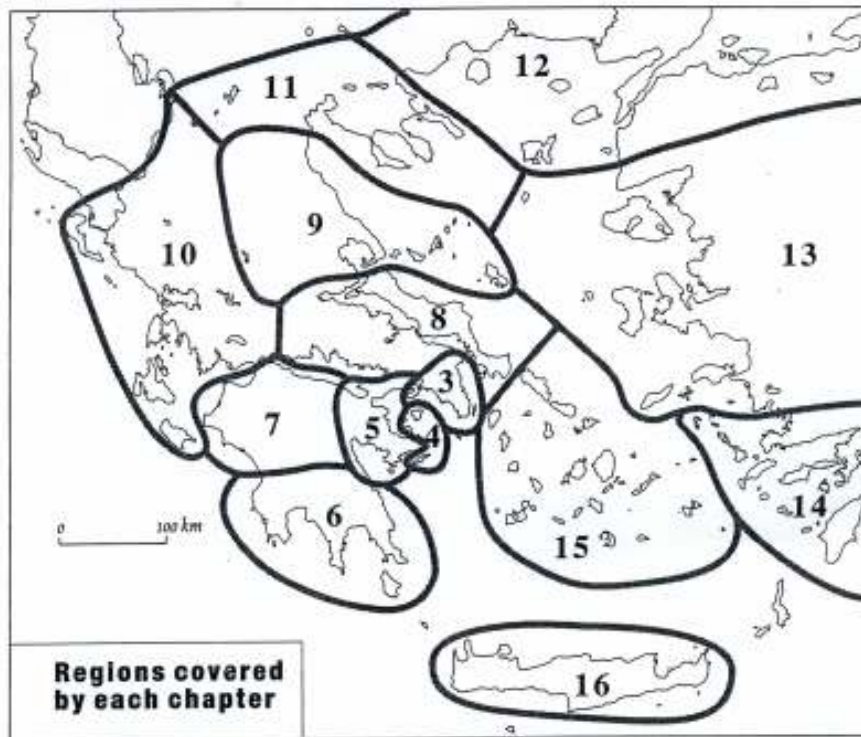
BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

C. BROODBANK, 2000, *An island archaeology of the early Cyclades* (Cambridge: Cambridge University Press).

M. D. HIGGINS & R. HIGGINS, 1996, *A geological companion to Greece and the Aegean* (London: Duckworth).

Εικ. 1. Οι τρεις κύριες ζώνες αλληλεπιδράσεων στο Αιγαίο στην αρχή της Μέσης Εποχής Χαλκού (Broanbank 2000, σ. 355, εικ. 120).

Εικ. 2. Οι περιοχές υπό εξέταση σε γεωλογικό οδηγό του Αιγαίου (Higgins & Higgins 1996, σ. 25, εικ. 2.7).